

Grønnere end græsk

Anmeldelse af Signe Andersen, Lene Carlskov & Mille Søndergaard:

Jeg er grønnere end græs. Fragmenter af Sapfo (Klim, 2020)

Af Kristoffer Maribo

Signe Andersen, Lene Carlskov og Mille Søndergaards (ACS) *Jeg er grønnere end græs. Fragmenter af Sapfo* begynder med et forord af Nanna Storr-Hansen efterfulgt af en introduktion ved oversætterne. Derpå følger ACS' oversættelser af Sapphos fragmenter med tilhørende græsk tekst og 16 illustrationer af Søndergaard samt 49 siders noter og en litteraturliste. Udgivelsen afsluttes med et efterord af Elisabeth Friis.

FORORD

Nanna Storr-Hansen indleder forordet med at berette, hvordan hun først stiftede bekendtskab med Sapfo ved at læse Anne Carsons engelske oversættelse, og hvordan hendes oplevelse af fragmenterne var mere distanceret, end da hun i sommer læste dem på dansk. Storr-Hansen reflekterer dernæst over fragmentets natur, hvorefter hun præsenterer sine læsninger af fragment 4 og 168C. Endelig sammenligner hun de sammenhænge, Sapphos digte indgik i, med den mere isolerede tilværelse, hendes egne digte fører, og italesætter slutteligt det *queer* i Sapphos fragmenter.

En af styrkerne ved forordet er Storr-Hansens blik for fragmentet som form:

“Sapphos fragmenter er en form for fossiler (...) At finde dem, genskabe dem, kontekstualisere dem (også i forholdet til hinanden), at se netværket mellem dem eller fraværet af det, at oversætte dem, overlevere dem, genskrive, udvælge, fortolke dem, det er alt sammen læsninger, der bringer forurening med sig.” (s. 9)

Forurening af denne art er uundgåelig. Man kan sige, at Storr-Hansens eget forord og oversætternes efterfølgende introduktion bidrager til at højne graden af forurening, inden læseren støder på oversættelserne af Sapphos digte. Var forordet og introduktionen placeret bagerst i bogen, havde den uundgåelige forurening været mindre. Men denne slags forurening er bestemt til at holde ud, og den giver læseren nogle nyttige prismen at opleve Sapphos digte igennem.

Storr-Hansen beriger med et andet naturbillede min oplevelse af de korte fragmenter, som jeg ellers har en tendens til hurtigt at læse henover:

“De fragmenter, der rammer mig mest, er dem, som fylder mindst. De begynder at spire og fortsætter deres bevægelser efter læsningen.” (s. 9)

Fragmenterne begynder særligt at spire i min fantasi, når jeg efter Storr-Hansens forbillede læser dem i sammenhæng med hinanden og forestiller mig, at de tilhører det samme digt. Storr-Hansen demonstrerer for eksempel, hvordan fragmenterne 171-176 med fordel kan læses i forlængelse af hinanden.

En af svaghederne ved forordet er sproget, som nogle steder forekommer en anelse sjuisket. Jeg antager for eksempel, at der er mindst én negation for meget i sætningen:

”Der er ikke noget, som ikke er fint nok til, at det ikke kan stå i digtene” (s. 12)

På samme måde giver ordene “konsekvens-agtig” (s. 10), “hjerteragtige” (s. 10) og “weird” (s. 11) et lidt dovent indtryk, ligesom verbet “*queerer*” (s. 13) og participiet “*queeret*” (s. 13) efter min mening er klodsede. Bedre er det, når Storr-Hansen bruger adjektivet “*queer*”, som er blevet en fast del af det danske sprog, og som hun ligeledes definerer som “at afvige, blive krøllet” (s. 15). Her bringer Storr-Hansen med succes et forholdsvis nyt begreb ind i en præsentation af forholdsvis gamle tekster, hvorved hun, ligesom med sit fine blik for fragmentets natur, bidrager til at åbne i hvert fald min oplevelse af Sapphos digte på ny.

INTRODUKTION

Ligesom i forordet fylder Anne Carson en del i oversætternes introduktion. Efter en præsentation af de antikke informationer om Sapphos liv og en oplysende redegørelse for fragmenternes overleveringshistorie skriver ACS, at udgivelsen af Carsons Sappho-oversættelse *If Not, Winter* gav fornyet inspiration til en spirende idé om at oversætte Sapphos digte til dansk. Forinden var Søndergaard af en unavngiven engelsk oversættelse blevet inspireret til at skabe billeder, som beskrives i et for introduktionen karakteristisk flot sprog:

“Man kan forestille sig, at der vokser grene på Sapphos mennesker i stedet for arme, og at de har del i den visdom, som får blade til at vokse.” (s. 23)

Det er dog Carsons engelske oversættelse, der for alvor sætter gang i arbejdet med den danske oversættelse. Carsons oversættelsesvalg har i det hele taget haft betydelig indflydelse på ACS:

“Carsons fremgangsmåde - at lade teksterne stå rå frem, så læseren selv kan møde det overleverede og fornemme det tabte - har i høj grad virket forbilledligt på os som oversættere.” (s. 24)

ACS nævner fire oversættelsesprincipper, som jeg derfor vil strukturere anmeldelsen omkring:

1. Ikke at gendigte eller meddigte
2. Gengive ordbilleder så tekstnært og ligefremt som muligt
3. Omskrive antikverede udtryk til samtidige ord
4. Oversætte på frie vers

Jeg mener, det er en rigtig god beslutning at lade fragmenternes huller stå udfyldte i oversættelsen. Læseren får dermed mulighed for, efter Storr-Hansens eksempel, at lade fragmenterne spire, sammensætte dem på egen hånd og forestille sig, hvad der kunne have stået, i stedet for at blive forurenede af filologernes gæt.

SAPFO 1

ACS har valgt en oversættelsesstrategi, der betoner det fremmedartede i Sapphos fragmenter ved at lade hullerne stå og ved at gengive ordbillederne så tekstnært og ligefremt som muligt. Samtidig gør de fragmenterne mere umiddelbart forståelige for “den moderne danske læser” (s. 24) ved at omskrive gammeldags udtryk til nutidige ord og ved at fravælge digtenes oprindelige rytmer til fordel for frie vers.

Jeg vil i det følgende tage udgangspunkt i oversættelsen af Sappfo 1, som er samlingens længste digt, og som dermed giver rige muligheder for oversættelsesvurdering. Jeg har markeret de ord, jeg særligt vil fokusere på:

Ποικιλόθρον' ἀθανάτ' Ἀφρόδιτα,
παῖ Δίος δολόπλοκε, λίσσομαί σε,
μή μ' ἄσαισι μηδ' ὀνίαισι δάμνα,
Πότνια, θῦμον,

ἀλλὰ τυίδ' ἔλθ', αἴ ποτα κἀτέρωτα
τὰς ἕμας αὔδας αἰοῖσα πῆλοι
ἔκλυες, πάτρος δὲ δόμον λίποισα
χρύσιον ἦλθες

ἄρμ' ὑπασδεύξαισα· κάλοι δέ σ' ἄγον
ῶκεες στροῦθοι περὶ γᾶς μελαίνας
πύκνα δίννευτες πτέρ' ἀπ' ὠράνω αἴθε-
ρος διὰ μέσσω·

αἶψα δ' ἐξίκουτο· σὺ δ', ὦ μάκαιρα,
μειδιαίσαισ' ἀθανάτῳ προσώπωι
ἦρε' ὅττι δηῖτε πέπονθα κῶττι
δηῖτε κάλημμι

κῶττι μοι μάλιστα θέλω γένεσθαι
μαινόλαι θύμωι· τίνα δηῖτε πείθω
. . σάγην ἐς σὰν φιλότατα; τίς σ', ὦ
Ψάπφ', ἀδίκησι;

καὶ γὰρ αἰ φεύγει, ταχέως διώξει,
αἰ δὲ δῶρα μὴ δέκετ', ἀλλὰ δώσει,
αἰ δὲ μὴ φίλει, ταχέως φιλήσει
κωῦκ ἐθέλοισα.

ἔλθε μοι καὶ νῦν, χαλέπαν δὲ λῦσον
ἐκ μερίμναν, ὅσσα δέ μοι τέλεσσαι
θῦμος ἰμέρρει, τέλεσσον, σὺ δ' αὐτὰ
σύμμαχος ἔσσο.

Udødelige Afrodite **med det spraglede sind**
barn af Zeus, **du der fletter fælder**, jeg beder dig
herskerinde, overvæld og knus ikke mit hjerte
med **sorger og smerter**,

men kom til mig hvis du nogensinde før
hørte min stemme langvejs fra
bønhørte mig og forlod din fars
gyldne hus, og du kom

du spændte din vogn for, og smukke **fugle** fløj dig
hurtige spurve over den sorte jord
med piskende vinger højt fra himlen
frit i luften

straks kom de. Og du, **velsignede**
smilte i dit udødelige ansigt
og spurgte hvad der (**nu igen**) var sket mig og hvorfor
jeg (**nu igen**) kaldte

og hvad jeg mest af alt ønsker skal ske
i mit gale hjerte. Hvem skal jeg overtale (**nu igen**)
og lede tilbage til din kærlighed? Hvem,
Sapfo, gør dig uret?

For hvis hun flygter, skal hun snart forfølge
hvis hun ikke vil have gaver, skal hun give dem
hvis hun ikke elsker, skal hun snart elske
også mod sin vilje

Kom til mig nu igen: befri mig fra svære
bekymringer, og det mit hjerte længes efter
skal ske, lad det ske. Og du
vær min **sammensvorne**

1. MEDDIGTNING

Jeg finder det herligt, at ACS trykker den græske tekst ved siden af deres danske oversættelse. Det kan forhåbentlig vække den almene læsers interesse for sproget, ligesom det giver læseren med græskkundskaber en kærkommen lejlighed til at læse græsk.

Jeg undrer mig dog over, at ACS allerede i første ord afviger fra den græske tekst ved at oversætte et andet ord end det, der står på græsk. ACS oplyser i introduktionen, at de tager udgangspunkt i Eva-Maria Voigts tekststudgave (s. 25), som ganske rigtigt i teksten har *ποικιλόθρον*, der betyder "farvetroned". ACS skriver "med spraglet sind", hvorved de oversætter et ord, som Voigt nævner nogle sider længere henne i sit tekst-kritiske apparat som en alternativ læsning, nemlig *ποικίλοφρον*, "farvesindet".¹

Det er et spændende valg, at ACS benytter denne læsemåde fremfor det ord, Voigt selv angiver i teksten. Men hvorfor skriver de ikke det ord, de oversætter, i den græske tekst? Jeg forestiller mig, at den græskkyndige læser må blive noget forvirret allerede her i første vers, når så prominent et ord som samlingens allerførste oversættes med noget andet end det, der står på græsk. ACS kunne med fordel have redegjort for sagen i deres noter til teksten, men her nævner de det ikke.

Anne Carson vælger ligesom ACS at oversætte variantlæsningen og skriver "of the spangled mind". Til gengæld viser hun i sin græske paralleltekst, at det er *ποικίλοφρον* og ikke *ποικιλόθρον*, hun oversætter, ligesom hun redegør for valget i sine tekstnoter.² Dette til trods følger ACS i deres oversættelse Carson så tæt, at jeg nogle steder oprigtigt er i tvivl om, hvorvidt det er Sapfo eller Carson, der oversættes. Jeg viser derfor begge oversættelser ved siden af hinanden og markerer ligesom før de ord, jeg vil lægge særlig vægt på:

Deathless Aphrodite of the spangled mind
child of Zeus, who twists lures, I beg you
do not break with **hard pains**

O **lady**, my heart

Udødelige Afrodite med det spraglede sind
barn af Zeus, du der fletter fælder, jeg beder dig
herskerinde, overvæld og knus ikke mit hjerte

med **sorger og smerter**,

1. Voigt 1971: 31.

2. Carson 2002: 357.

but come here if ever before
you caught my voice far off
and **listening** left your father's
golden house and came,

yoking your car. And fine **birds**
brought you,
quick sparrows over the black earth
whipping their wings down the sky
through midair-

they arrived. But you, O **blessed** one,
smiled in your deathless face
and asked what (**now again**)
I have suffered and why
(**now again**) I am calling out

and what I want to happen most of all
in my crazy heart. Whom should I persuade
(**now again**)
to lead you back into her love? Who, O
Sappho, is wrongdoing you?

For if she flees, soon she will pursue.
If she refuses gifts, rather will she give them.

If she does not love, soon she will love
even unwilling.

Come to me now: loose me from hard
care and all my heart longs
to accomplish, accomplish. You
be my **ally**

men kom til mig hvis du nogensinde før
hørte min stemme langvejs fra
bønhørte mig og forlod din fars
gyldne hus, og du kom

du spændte din vogn for, og smukke **fugle** fløj dig
hurtige spurve over den sorte jord
med piskende vinger højt fra himlen
frit i luften

straks kom de. Og du, **velsignede**
smilte i dit udødelige ansigt
og spurgte hvad der (**nu igen**) var sket mig og hvorfor
jeg (**nu igen**) kaldte

og hvad jeg mest af alt ønsker skal ske
i mit gale hjerte. Hvem skal jeg overtale
(**nu igen**)
og lede tilbage til din kærlighed? Hvem,
Sappho, gør dig uret?

For hvis hun flygter, skal hun snart forfølge

hvis hun ikke vil have gaver, skal hun give dem
hvis hun ikke elsker, skal hun snart elske
også mod sin vilje

Kom til mig nu igen: befri mig fra svære
bekymringer, og det mit hjerte længes efter
skal ske, lad det ske. Og du
vær min **sammensvorne**

ACS' selvstændige oversættelsesvalg viser sig i første strofe, hvor de efter min mening klart overgår Carson i deres oversættelser af Sapphos *πότνια* med "herskerinde" i stedet for "lady" og *ἄσαισι ... οὐνίαισι* med "sorger og smerter" i stedet for "hard pains". De andre vellykkede afvigelser fra Carson er "bønhørte" i stedet for "listening" i anden strofe, da Sappho jo netop beder (*λίσσομαι*, første strofe) til Afrodite, og "straks" for Sapphos *αἶψα* i tredje strofe, som Carson helt udelader. Men derudover er næsten samtlige ord og ordstillinger hos ACS identiske med Carsons oversættelse.

Tydeligst bliver det i tredje strofe, hvor Carson skriver "fine **birds** brought you / quick **sparrows**". ACS skriver "smukke **fugle** fløj dig / hurtige **spurve**". Men Sappho skriver ikke "fugle", kun "spurve". Ordret oversat: "smukke førte de dig / hurtige spurve." Det kunne oversættes med: "smukke / hurtige spurve førte dig". Hvor kommer disse "fugle" hos Carson og ACS fra, når de ikke nævnes på græsk? Carson nævner intet om det i sine tekstnoter, og det gør ACS heller ikke i deres. Tilbage står det indtryk, at ACS i dette tilfælde oversætter Carsons engelske oversættelse snarere end Sapphos græske tekst.

Et andet eksempel er i fjerde og femte strofe, hvor Afrodite tre gange i træk siger *δηῦτε*, "nu igen", som for at markere sin utålmodighed med Sapphos mange bønner om hjælp. Dette oversætter Carson ved at sætte parentes om ordene "(now again)", "(now again)", "(now again)", skønt der ikke står parenteser i den græske tekst. Det samme gør ACS: "(nu igen)", "(nu igen)", "(nu igen)". ACS nævner ikke sagen i deres tekstnoter, men Carson gør i sine:

"the parentheses are not Sappho's but I want to mark her use of the temporal adverb *dēute*. It is probably no accident that, in a poem about the cyclical patterns of erotic experience, this adverb is given three times." (s. 357)

Jeg føler mig rimelig overbevist om, at læseren godt selv kan bemærke Sapphos tre gentagelser af "nu igen" uden påførte parenteser. Men det væsentlige er, at ACS endnu en gang indsætter elementer i deres oversættelse, som ikke står hos Sappho, men som står hos Carson, uden at nævne det noget sted. Der er intet forgjort i at lade sig inspirere af andre. Men man skal helst gøre opmærksom på det, så læserne ved, hvornår de læser Carson, og hvornår de læser Sappho.

Carson og ACS oversætter atter $\delta\eta\upsilon\tau\epsilon$ med “(now again)” og “(nu igen)” i fragment 130, hvor adverbiet kun forekommer én gang. Parenteserne kommer uden bemærkning igen i fr. 16.7, hvor Carson og ACS skriver “(Helen)” og “(Helena)”, som om de har indsat dette navn (i parentes bemærket) i teksten. De to sidste steder, Sapfo skriver $\delta\eta\upsilon\tau\epsilon$, er i fragment 83.4 og fragment 127, men her markerer Carson og ACS det ikke med parenteser. Havde de sat parenteser omkring ordene igen, var oversættelsesvalget om ikke andet blevet konsekvent.

Et sted, Carson overgår ACS, er i hendes oversættelse af $\sigma\acute{\upsilon}\mu\mu\alpha\chi\omicron\varsigma$ i sidste vers af Sapfo 1 med “ally”, hvor ACS skriver “sammensvorne”. Det sammensatte substantiv $\sigma\acute{\upsilon}\mu\mu\alpha\chi\omicron\varsigma$ har rod i substantivet $\mu\acute{\alpha}\chi\eta$, som betyder “kamp”. Der er altså noget kæmpende og krigerisk over $\sigma\acute{\upsilon}\mu\mu\alpha\chi\omicron\varsigma$, som passer godt til digtets kærlighedstema, og som Carson bringer frem i “ally”. ACS’ “sammensvorne” har en mere konspiratorisk betydning, der risikerer at tage slutningen af Sapphos bøn væk fra kærlighedens slagmark og ind i en anderledes politisk kontekst.

2. ORDBILLEDER

Jo længere vi kommer hen i ACS’ oversættelser, jo mere synes de at frigøre sig fra Carson. Dette kommer for eksempel til udtryk i håndteringen af ordbilleder. I Sapfo 1 oversætter ACS ordbillederne på samme måde som Carson, men i de øvrige fragmenter adskiller de sig mere fra hende.

I afsnittet om oversættelsesvalg skriver ACS, at de har “valgt at gengive ordbilleder, særligt sappfiske udtryk som $\gamma\lambda\upsilon\kappa\acute{\upsilon}\pi\iota\kappa\rho\varsigma$ (sødbitter), så tekstnært og ligefremt som muligt” (s. 24). Det, mener jeg, er en rigtig god beslutning, da læseren så kan opleve fremmedartede ordbilleder og udtryk, der måske vil kunne spire i vedkommendes eget sprog. Da ACS vælger at oversætte Sappfos sange på frie vers, har de netop også frie muligheder for at oversætte ordbillederne så tekstnært og ligefremt som muligt.

I Sapfo 1 er der særligt to bemærkelsesværdige udtryk, nemlig $\pi\omicron\iota\kappa\acute{\iota}\lambda\omicron\phi\rho\nu$ (farvesindet) og $\delta\omicron\lambda\omicron\pi\lambda\omicron\kappa\epsilon$ (listflettende). Adjektivet $\pi\omicron\iota\kappa\acute{\iota}\lambda\omicron\phi\rho\nu$ er bevidnet en enkelt gang hos Sappfos samtidige landsmand Alkaios (fr. 69.7) og den senere athenske digter Euripides (*Hecuba* 131), mens $\delta\omicron\lambda\omicron\pi\lambda\omicron\kappa\epsilon$ er bevidnet hos de lidt yngre digtere Theognis (*El.* 2.1386) og Simonides (fr. 36.1.9), begge gange i beskrivelser af Afrodite. Det er altså ord, der ikke er bevidnet inden Sapfo, kun en enkelt gang på hendes tid og et par gange efter hende.

ACS oversætter ligesom Carson disse sjældne adjektiver til “med det spraglede sind” og “du, der fletter fælder”. Det sjældne tillægsord “spraglede” formidler rigtig godt det sjældne græske adjektiv. Men ordbillederne kommer ikke til udtryk på samme måde som på græsk, hvor de hver især udtrykkes af et enkelt ord. Det svarer til at oversætte *γλυκύπικρον* i fragment 130.2 til “det søde og bitre” i stedet for ACS’ “sødbitter”. Var *ποικίλοφρον* og *δολόπλοκε* blevet oversat med “spragletsindede” og “fældeflettende”, ville ACS efter min mening være kommet tættere på at gengive Sapphos ordbillede så tekstnært og så ligefremt som muligt.

Steder, de indfrier denne ambition, er i fragment 130.1, hvor de i modsætning til Carsons “the melter of limbs” oversætter Sapphos *λυσιμέλης* med den særlige orddannelse “lemmeløsnende”. ACS rammer også Sapphos ordbillede særdeles vellykket i fragment 2.9, hvor de oversætter *ἰππόβοτος* med “hestenærende”. Her overgår de igen Carson, der omskriver ordbilledet til “a horse meadow”. Endelig oversætter de i fragment 188 adjektivet *μυθόπλοκος*, der er bygget op på samme måde som *δολόπλοκε*, med substantivet “mytevæveren”, hvorved de opnår en god formidling af Sapphos ordbillede.

Jeg undrer mig dog over, at ACS konsekvent oversætter *Χάριτες* til “Gratier” (fr. 44Ab, fr. 53, fr. 81, fr. 103, fr. 128), som de hedder på latin, i stedet for “Chariter”, som de hedder på græsk. I noterne omtaler ACS dem som “de tre gratier, eller chariter om man vil” (s. 292). Men hvorfor oversætter ACS et græsk navn med et latinsk navn? Det svarer til at oversætte Afrodite med Venus eller Zeus med Jupiter, hvilket de trods alt ikke gør. Jeg tænker, det er fordi, at Carson konsekvent oversætter *Χάριτες* med “Graces” (fr. 44Ab, fr. 53, fr. 81, fr. 103, fr. 128). Ligesom i Sappho 1 lader ACS også her til at følge Carson med betænkelige resultater til følge.

3. SAMTIDIGE ORD

Jeg tolker ACS’ ambition om “at omskrive antikverede udtryk til samtidige ord” (s. 24) som et ønske om at bruge nutidige ord i deres oversættelser. Denne ambition indfrier de i langt størstedelen af tilfældene. Min eneste indvending er deres oversættelse af *ὦ μάκαιρα* med “du, velsignede” i Sappho 1.13 (ligeledes fr. 3.15 og fr. 15.1). Jeg kan ikke se, hvorfor Afrodite skulle være “velsignet” og ikke bare “lykkelig”, som ACS oversætter det samme adjektiv med i fragment 10.15.

Til gengæld er deres brug af danske idiomer rigtig god. I fragment 5.13 oversætter ACS således ἐπαγ[ορί]αι πολίταν ("borgernes snak") med "i folkemunde". Et andet eksempel er fragment 10.10, hvor ACS oversætter δαιμόνεσσιν ("guddomme") med "de højere magter". Generelt er δαίμων et guddommeligt væsen snarere end en gud (θεός), hvorfor "de højere magter" efter min mening er virkelig godt ramt.³ Andre eksemplariske oversættelser findes i fragment 141, hvor ACS skriver "skålede" for καρχάσι' ἦχον ("de havde drikkebægre i hænderne"), samt fragment 163, hvor de oversætter τὸ μέλημα τῶμον ("genstanden for min omsorg") med "min elskling". På dette punkt indfrier ACS til fulde deres målsætning for oversættelsen.

4. FRIE VERS

Mindre fyldestgørende er ACS' redegørelse for deres fravalg af de regelmæssige rytmer, som Sapfo skrev sine digte på, til fordel for frie vers:

"Jeg er grønnere end græs er Sapfo som billede, som sang, som poesi. Sapfo skrev i en let og yndefuld stil. Som regel i den særlige rytme, der er opkaldt efter hende, nemlig det sapfiske metrum, men til tider også i andre versemål. Rytmer, der var naturlige for de sange, hendes digte var." (s. 24)

"I et forsøg på at gengive den umiddelbare lethed, elegance og sanselighed, de græske digte rummer, har vi oversat dem til frie vers for at ramme en lethed, den moderne danske læser kan mærke." (s. 24)

Her savner jeg en forklaring på, hvordan *Jeg er grønnere end græs* kan være sang uden at være skrevet på rytmiske vers. Konsensus i moderne sangtekstforskning lader til at være, at regelmæssige rytmer er helt grundlæggende for opfattelsen af, at en tekst er en sangtekst. Pat Pattison, professor ved Berklee College of Music, konkluderer i sin sammenligning af digte og sangtekster, at sidstnævnte er "far more dependent on regular rhythms than poems".⁴ I en dansk kontekst udtaler Phillip Faber, dirigent for Danmarks Radios Pigeor, i sin nylige bog om *Den danske sang*:

3. I fragment 67A.3 oversætter ACS dog δαίμων med "gud". Netop fordi "digtet er så fragmenteret", at vi ikke kan "udlede den præcise oversættelse af konteksten" (s. 297), mener jeg, at "guddom" havde været en mere hensigtsmæssig oversættelse.

4. Pattison 2012: 137.

“Versefødderne og gangarten i et digt eller en sangtekst forholder sig på samme måde til indholdet, som rytmen og gangarten forholder sig til musikken. De er et grundmønster, som alting retter sig efter.”⁵

Frie vers kan ikke udgøre et grundmønster, da de jo så ikke ville være frie. ACS er i deres fulde ret til at mene, at tekster uden faste rytmer og versefødder er sangbare. Men det er ærgerligt, at de ikke begrundet denne særlige definition og i stedet bare skriver, at deres oversættelse er “sang” uden yderligere forklaring.

Jeg ville ligeledes ønske, at ACS havde forklaret, hvordan frie vers kan gengive “den umiddelbare lethed, elegance og sanselighed, de græske digte rummer” (s. 24). For mig ligger den umiddelbare lethed og elegancen netop i versemålene, der kan få ordene til at springe rytmisk afsted, mens man læser, ligesom sanseligheden ligger i muligheden for den rytmiske oplæsning. At oversætte rytmiske digte til frie vers er i dagens Danmark ganske normalt og ikke nødvendigvis et dårligt valg. Men indtil andet er blevet mig forklaret, mener jeg ikke, at frie vers er mere forenelige med sang, lethed, elegance og sanselighed end regelmæssige rytmer.

EFTERORD

Elisabeth Friis’ efterord består af to afsnit. Det første afsnit handler om “Sapfos Eros”, mens det sidste handler om Sapfos brug af tidsadverbiet $\delta\eta\upsilon\tau\epsilon$, “nu igen”. Styrken ved efterordets første afsnit er præsentationen af virkemidlerne apostrofe (“henvendelse”) og thelxis (“fortryllelse”), som giver læseren nogle nyttige fokuspunkter at knytte sin oplevelse af digtene til. Særligt berigende for min oplevelse af digtene er Friis’ efterfølgende analyse af de erotiske betydninger af ordene “æble” og “heste” i fragment 2. Styrken ved efterordets andet afsnit er Friis’ undersøgelse af $\delta\eta\upsilon\tau\epsilon$ i græske kærlighedsdigte i almindelighed (Alkman, Sapfo, Anakreon) og i Sapfos sange i særdeleshed (fr. 1, fr. 22, fr. 83, fr. 127, fr. 130). Friis demonstrerer, at “nu igen” er en slags genkommende tema i den græske kærlighedsdichtung, hvilket jeg i hvert fald ikke har været opmærksom på tidligere.

5. Faber 2020: 109.

Svagheden ved efterordet er (ligesom i forordet) sproget, som stikker i mange forskellige retninger. Nogle steder virker det indforstået og begrebstungt, andre steder nærmer det sig talesprog. For eksempel bruger Friis gentagne gange græske og latinske ord uden at oversætte dem, hvorfor de fleste læsere nok ikke vil få så meget ud af termer som:

topoi (s. 326), metonymisk (s. 327), *hortus conclusus* (s. 328), *agon* (s. 328), teleologi (s. 332)⁶

Tilsvarende benytter Friis flere steder fremmedord i stedet for mere umiddelbart forståelige ord på dansk, hvilket formentlig heller ikke fremmer formidlingen af stoffet:

konnoterer (s. 326), konfigureret (s. 328), evokeres (s. 331)

I den anden ende af skalaen finder vi udtryk som:

“den ægteskabelige onsdagssex” (s. 325)

“den triste *wham, bam, thank you ma’am*-model” (s. 328)

“*in so many words*” (s. 329)

Denne sammenblanding af stillejer kan være udtryk for et bevidst forsøg på at tilfredsstille så mange slags læsere som muligt. Hvis dette er tilfældet, håber jeg, at forsøget lykkes. Det er selvfølgelig også en smagssag, om man kan lide begrebstung formidling og talesprog eller ej. Nogle inspireres af det, mens andre afkobles. For mit vedkommende bidrager sammenblandingen af stillejer til indtrykket af, at efterordet måske er skrevet lidt hurtigt, og at det nok ikke er så grundigt gennemarbejdet.

6. I begyndelsen af efterordet oversætter Friis andre af sådanne udtryk: “en særlig ‘reciprocitet’ eller *gensidighed*” (s. 323), “sangenens apostroferinger, altså deres ‘dialogisme’ (det vil sige den måde, de henvender sig til og inddrager tilhørerne)” (s. 323), “*thelxis*, fortryllelse” (s. 324).

GRØNNERE END GRÆSK

Hvad oversættelserne efter min mening mangler for at indfri oversættelsesprincipperne, vinder de ved at være særdeles inspirerende gendigtninger. Tag for eksempel de tre sidste stumper af fragment 22 med min ordrette oversættelse:

ὡς ἄραμα[ι	således beder j[eg
τοῦτο τῶ[dette de[
β]όλλομα[ι	je]g ønske[r

Som den forholdsvis teksttro oversættelse gerne skulle vise, er meningen i disse vers temmelig brudt. Den metriske struktur i digtets tidligere strofer viser da også, at der har stået adskillige ord omkring disse bevarede bogstaver, som har været med til at danne mening i strofen. I ACS' oversættelse har stumperne fået en perfekt afrundet mening i sig selv:

ὡς ἄραμα[ι	fordi jeg bad
τοῦτο τῶ[denne bøn:
β]όλλομα[ι	jeg begærer

Hvis man har som oversættelsesprincip ikke at gendigte eller meddigte, er denne løsning betænkelig. Som gendigtning synes jeg imidlertid, den er fænomenal. Den pirrer læserens fantasi og passer meningsmæssigt godt sammen med strofen lige inden. Og ja, Carson gør det samme, men ACS overgår hende igen:

because I prayed	fordi jeg bad
this word:	denne bøn:
I want	jeg begærer

Carsons kolon indikerer, at også hun gendigter stumperne til en selvstændig mening. Men i sin gendigtning er hun både mere tro mod Sapphos græske ("I want" for βόλλομαι) og mindre pirrende end ACS ("this word" i stedet for "denne bøn"), hvorved hendes forsøg bliver et hverken-eller snarere end et poetisk hele som hos ACS.

Et andet eksempel på gendigtning er fragment 191:

Oversættelsen fremmaner et dejligt sanseligt billede. Men der står ikke “kranse af anis og” på græsk. Der står blot “selleri”. Anne Carson skriver også blot “celery”. Så hvor har ACS disse “kranse af anis og” fra? De har ikke skrevet en forklarende note til fragmentet. Men kigger man i Voigts tekstudgave, som ACS skriver, at “den græske tekst er gengivet efter” (s. 25), finder man igen forklaringen i det tekstkritiske apparat (min oversættelse):

Pollux 6.197: Anakreon siger også “at bekranse sig selv med myrte ... og anis” (fr. 151 P), ligesom også Sapfo (fr. 81.5) og Alkaios (fr. 362, 1s). Men disse siger også med selleri.⁷

Der er ikke noget Sapfo-citat i denne bemærkning. Til gengæld henviser Voigt i parenteserne til et sted, hvor Sapfo rent faktisk skriver om kranse af anis, nemlig fragment 81, vers 5, som ACS tidligere i bogen har oversat med “smukke kranse / med anissskud” (s. 155).

I en oversættelse, der har som princip ikke at gendigte eller meddigte, kan det næsten kun være imod hensigten at skrive “kranse af anis og selleri”, når der kun står “selleri” i den græske tekst. Som minimum må læseren kunne forvente, at oversætterne gør opmærksom på de tilføjelser, de laver. Men som gendigtning er tilføjelsen (med baggrund i Pollux’ citat) formentlig helt i Sapfos ånd, og den klinger i hvert fald godt i mine ører.

Selvom ACS i introduktionen skriver, at de “har arbejdet ud fra et oversættelsesprincip om ikke at gendigte eller meddigte” (s. 24), er det netop i deres gendigtninger og meddigtninger, at *Jeg er grønnere end græs* har sin store styrke. Jeg er sikker på, at talrige danske læsere og digtere vil blive inspirerede af at læse ACS’ udgivelse. Det er jeg i hvert fald blevet.

7. Voigt 1971, 154: Poll. 6, 107 Ἀνακρέων δὲ καὶ μύρτοις στεφανοῦσθαί φησι . . . καὶ ἀνήτω (fr. 151 P) ὡς καὶ Σαπφῶ (cf. S. 81, 5) καὶ Ἀλκαῖος (cf. A. 362, 1s). οὗτοι δ’ ἄρα καὶ σελίνοις.

BIBLIOGRAFI

Carson, A. 2002. *If Not, Winter. Fragments of Sappho*, New York.

Faber, P. 2020. *Den danske sang*, København.

Pattison, P. 2012. "Similarities and Differences between Song Lyrics and Poetry", 132-43
i Pence 2012.

Pence, C. (ed.) 2012. *The Poetics of American Song Lyrics*, Mississippi.

Voigt, E.-M. 1971. *Sappho et Alcaeus. Fragmenta*, Amsterdam.